

**PŘEDSEDA TRESTNÍHO KOLEGIA
NEJVYŠŠÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY
JUDr. Stanislav RIZMAN**

Oponentský posudek na diplomovou práci autorky Hany Švarcové
na téma "Narovnání v trestním řízení"

Hana Švarcová předložila k obhajobě diplomovou práci zpracovanou na téma „Narovnání v trestním řízení“. Současně podala žádost o uznání diplomové práce za práci rigorózní.

Vzhledem k neustále probíhajícím změnám (novelizacím trestního řádu), jakož i k poměrně nedávnému přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2004, lze problematiku narovnání považovat, ale i jiných alternativních způsobů reakce na trestný čin, za dostatečně aktuální. Tím spíše, že proces zásadních změn v českém trestním řízení určitě ještě neskončil a skutečná rekonstrukce, která se nepochybně dotkne i institutu narovnání, nás ještě čeká.

Práce v rozsahu 105 stránek je tvořena kromě úvodu a závěru čtyřmi kapitolami a navíc obsahuje ještě statistické tabulky a seznam literatury. Po stylistické stránce je zpracována dobře, poutavě, formulace jsou srozumitelné a použitá argumentace je přiléhavá a logická.

Úvod, a především za ním následující kapitola, nazvaná Pojem a význam narovnání seznamuje čtenáře s předmětem práce. Poukazuje na historické kořeny institutu narovnání a jeho „znovuvzkříšení“ v souvislosti s kritikou stávajícího systému trestních sankcí, zejména trestu odnětí svobody, a vůbec v souvislosti s posunem názorů na trestní politiku směrem k dekriminálnímu a depenalizačnímu.

Při zavádění institutu narovnání sehrává roli i stále větší pozornost věnovaná v trestním řízení oběti trestného činu, ale i další aspekty, jako nárůst kriminality, přetíženost orgánů trestní justice, délka řízení, vzrůstající náklady na systém trestní justice a nízká efektivnost trestů, zejména trestů odnětí svobody. S těmito problémy by se měla justice vyrovnat, kromě jiného i pomocí tzv. odklonů, mezi něž patří i narovnání.

Autorka nenechává bez povšimnutí ani názory skeptické k tomuto institutu. Jde především o pochybnosti, zda jsou pro zavedení tohoto institutu a jeho fungování ve vysoce industrializované společnosti vůbec sociální předpoklady. Kromě toho jsou i obavy, zda institucionalizace mediačního procesu nezatěžují mediaci přílišným formalizmem. Otázky se kladou i k účelu mediace. Má být primárním cílem odbřemenění justice a zrychlení trestního řízení, anebo zlepšení postavení oběti a vytváření možností, aby se pachatel se svým činem lépe vyrovnal.

Následující kapitola práce je věnována historickému vývoji. Autorka v ní zdůrazňuje, že „myšlenka použít usmíření místo msty je prastará“ a „začala se prosazovat již v nejstarších dobách“. Konstatuje, že v nejstarších státech neexistovalo rozlišení mezi právem civilním a trestním a trestní právo se od civilního začalo oddělovat až se vznikem státu. Současně byla pro první státy typická souběžná existence trestního práva soukromého, v jehož rámci bylo stíhání pachatele věcí poškozeného a trestního práva veřejného, kde pachatele stíhal stát. Tyto skutečnosti autorka ilustruje stručným přehledem „právních úprav“ u nejstarších civilizací vč. řecké. Dále se věnuje římskému právu a jeho recepci, středověkým úpravám reakce na trestný čin, a postupně nastupující tendenci pohlížet na trestný čin ne jako na soukromý konflikt mezi pachatelem a obětí, nýbrž jako na konflikt mezi pachatelem a společností, jako na porušení veřejného pořádku. Takový pohled se definitivně prosadil v 18. století, kdy byl trest, resp. jeho smysl, definován jako odplata. Za dalších cca 100 let se pohled na trest a jeho smysl opět změnil, resp. začal měnit, když se objevil názor o potřebě pomoci pachateli, aby se zařadil zpět do společnosti. Současně se do trestního práva a do trestního řízení začaly prosazovat některé moderní zásady, které jsou významnými zásadami až do dnešní doby.

Další kapitola se věnuje právní úpravě institutu narovnání v německém právu, a do určité míry i srovnání německé úpravy s úpravou českou. Zdůrazňuje, že na rozdíl od českého práva je institut narovnání v německém právu institut práva hmotného, hlavním

cílem tohoto institutu je dekriminalizace a depenalizace, a s tím spojená možnost snížení trestu nebo dokonce upuštění od potrestání. Pojem narovnání byl do německého trestního práva zaveden již v roce 1986, samotný institut narovnání o něco později, v roce 1994. V další části autorka analyzuje právní úpravu narovnání, především obsah ustanovení § 46a německého trestního zákona. Konstatuje, že na rozdíl od české úpravy je okruh trestných deliktů, kde lze narovnání použít, v podstatě neomezený, což konstatoval i spolkový soudní dvůr v rozhodnutí, na které autorka odkazuje. Trestní zákoník spolkové republiky tedy neurčuje žádná přesná kritéria, kdy lze dojít k narovnání z hlediska okruhu spáchaných deliktů. Pouze literatura vylučuje použití tohoto institutu v případě, kdy chybí oběť. Na druhé straně narovnání nebrání, pokud je obětí právnická osoba. Okruh deliktů, u nichž lze aplikovat institut narovnání, byl tedy ponechán v praxi soudů. Na druhé straně však zákon stanovuje hranici, kdy na základě narovnání může dojít k upuštění od potrestání, a kdy ke snížení trestu. Protože německá úprava používá vedle pojmu narovnání i termín vyrovnání, autorka současně specifikuje obsah těchto pojmů, a to tak, že narovnání je možno definovat jako nabídku pachateli a poškozenému, aby s pomocí prostředníka našli řešení akceptovatelné pro všechny zúčastněné, které je vhodné k ukončení, anebo alespoň k otupění konfliktu, které vedly k trestnému činu. Vyrovnání vymezuje jako cíl, kterého má být narovnáním dosaženo, tedy jako obsah narovnání. Autorka dále provádí analýzu ustanovení o narovnání (§ 46a) srovnáním dvou alternativ, které toto ustanovení obsahuje. V dalších pasážích provádí analýzu ustanovení procesních předpisů, které mají pro aplikaci institutu narovnání význam, jde o ustanovení § 153 a 153a StPO, a zabývá se i narovnáním v trestním právu mladistvých. V další kapitole se autorka zabývá úpravou narovnání v českém právu. Konstatuje, že v českém právu je narovnání institutem procesním, zavedeným zákonem č. 152/1995 Sb. Ustanovení o narovnání bylo v mezidobí dvakrát novelizováno. Poukazuje na důvodovou zprávu, podle které zavedení tohoto institutu bylo motivováno snahou rozšíření možností odklonů a institut narovnání má být další možnou formou, jak vyřizovat méně závažné trestné činy. Má se uplatnit tam, kde zájem státu na trestním postihu pachatele ustupuje zájmu poškozeného a veřejnosti na satisfakci, a především v případech, kde stát nemá výrazný zájem na postihu pachatele a trestný čin má povahu sporu mezi obviněným a poškozeným. Podle důvodové zprávy, protože narovnání svým obsahem nahrazuje výrok o trestu, připouští se pouze u typově méně závažných trestných činů. S těmito argumenty důvodové zprávy autorka polemizuje. Vychází z vymezení horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody u trestných činů, u nichž lze narovnání uplatnit, která je stanovena paušálně na 5 let. Z toho plyne, že narovnání přichází v úvahu i u

závažných trestných činů, jak autorka uvádí, jeho aplikace by přicházela v úvahu u cca 80 % úmyslných trestných činů a bezmála všech nedbalostních trestných činů. Kromě tohoto, pokud se má narovnání aplikovat u trestných činů, na jejichž postihu nemá stát výrazný zájem je otázné, zda by takové jednání mělo být vůbec považováno za trestný čin.

Smyslem narovnání v české právní úpravě je především urychlení řízení, jeho odformalizování, posílení postavení poškozeného již tím, že narovnání je vázáno na jeho souhlas, uplatnění účinnějších forem postihu pachatele a ochrany oběti. Požadavkem zákona je především náprava následků trestného činu. V další části práce se autorka zabývá podmínkami pro možnost aplikace narovnání, jak plynou z ustanovení § 309 odst. 1 trestního řádu a jednotlivé podmínky podrobně analyzuje.

Stranou nenechává ani možnosti aplikace narovnání v trestním právu mladistvých.

Autorka se zabývá i otázkou, která nutně plyne i z připojených statistických tabulek, jaké jsou důvody poměrně malé aplikace tohoto institutu v praxi. Podle jejího názoru to je způsobeno nejen mírou aktivity mediátorů, ale i přístupem orgánů činných v trestním řízení, obhájců obviněných a poškozených. Příčinou zřejmě není fakt, že se jedná o nový institut, protože podobně novým institutem je i podmíněné zastavení trestního stíhání, které je v praxi využíváno daleko více. Za nejčastější důvody malé frekvence používání tohoto institutu byly označeny nedostatečný servis přípravy podkladů pro rozhodnutí, nedostatečný způsob vyřízení věci, otázka náhrady škody a výše částky pro obecně prospěšné účely. Autorka si rovněž všímá disproporce v četnosti užívání narovnání v přípravném řízení a v řízení před soudem, kde je několikanásobnější. Poukazuje rovněž na nerovnoměrnost ve využívání tohoto institutu mezi jednotlivými soudy, která je dle jejího názoru zapříčiněna řadou objektivních a subjektivních příčin, přičemž mezi objektivní řadí nefunkční probační službu a mezi subjektivní postoj orgánů činných v trestním řízení, poukazuje i na to, že v Německu po zvýšení počtu zařízení provádějících narovnání o 63 %, se zvýšil počet případů o 78%.

Závěr práce obsahuje návrh na změny. Autorka doporučuje u přinejmenším úmyslných trestných činů snížit hranici trestní sazby proti stávajícímu stavu, doporučuje rovněž výslovnou úpravu zpětvzetí souhlasu s narovnáním, a to jak ze strany poškozeného i obviněného. Dále doporučuje výslovně zákonem stanovit, že rozhodnutí o schválení

narovnání je exekučním titulem. Další problém spatřuje autorka v rozhodování soudů v případě, kdy částka složená obviněným k obecně prospěšným účelům nemohla být doručena. Dochází k závěru, že racionálnějším řešením proti stávajícímu stavu by bylo řešení, že v případě nemožnosti předání obviněným určenému příjemci, by soud rozhodl o předání celé částky státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Autorka se dále domnívá, že většímu používání narovnání by možná pomohlo, kdyby bylo možné současně zamezit obviněnému vykonávat určité činnosti, zejména řízení motorových vozidel. Je evidentně inspirovaná německou úpravou, správně však konstatuje, že by taková úprava byla spíše dosti problematická.

Závěrem chci k předložené práci říci, že je podle mého názoru podnětná a kvalifikovaná, autorka osvědčila dobré teoretické znalosti, bohatou znalost odborné literatury a schopnost práce s ní i znalost praktických problémů aplikace institutu narovnání. Z těchto důvodů doporučuji uznat předloženou diplomovou práci i za práci rigorózní.